

УДК 811.133.1'255.2:6

ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ ТА СПОСОБИ ЙОГО НАВЧАННЯ

Пітин В.М.

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

У статті досліджено науково-технічний переклад, об'єктом якого є технічний текст. Метою технічного тексту є формування професійних навичок майбутніх фахівців. Специфікою технічного перекладу є багатозначність технічної термінології у різних галузях знань. Характерними для синтаксису наукового стилю є складні речення різних типів. Тренувальні вправи надають студентам можливість розвивати мовну компетенцію.

Ключові слова: науково-технічний переклад, технічний текст, науковий стиль, мовна компетенція.

Актуальність дослідження. Кожного року, у світі, де панує стрімкий науково-технічний прогрес, з'являються тисячі реалій та понять, які треба розуміти та називати. Насправді, фахівці мають спілкуватися своєю мовою, перекладачі правильно перекладати науково-технічні тексти, громадяни – засвоїти ці реалії, часто дуже складні, на своїй мові. Французька мова – жива мова і адаптація її словникового складу до змін у сучасному світі відбувається безпосередньо, найчастіше, у лабораторіях, цехах або конструкторських бюро. З метою запобігання масовому використанню іноземних термінів державна влада Франції, вже впродовж 30 років, спонукає до створення, розповсюдження та використання нових французьких науково-технічних термінів. Науково-технічний прогрес, перебудова соціально – економічної, політичної системи в країні насичують нашу мову новими поняттями, термінами. Разом з піднесенням рівня знань представників різних професій підвищуються і вимоги до мови.

Ступінь дослідженості проблеми. Питання словотворення в сучасній французькій мові, яке розглядалося багатьма мовознавцями: Э.А. Халифман, Т.С. Макеева, О.В. Раевская [1]; Н.Н. Лопатникова [2] та інші, є достатньо вивченим. Проблематиці французької науково-технічної термінології, структурно-семантичним особли-

востям французьких науково-технічних термінів теж присвячено багато праць, як у французькому (Ж. Винье, А. Мартэн [3], Daniel Gouadec [4], іноземному Vlasta Křečková [5]), російському (В.Г. Кузнецов [6], И.Т. Собаршов [7], А.В. Коржавин [8, с. 145–173]), так і вітчизняному мовознавстві (І.В. Смуциньська, Ю.І. Кузнецова [9]). Але ж французькі науково-технічні терміни з перекладацької точки зору розглядалися, на нашу думку, недостатньо. Бракує праць, присвячених перекладу французьких науково-технічних термінів українською мовою, так само як і фахових науково-технічних французько-українських словників.

Мета дослідження – розглянути та проаналізувати структурно-семантичні особливості французьких термінів у технічній сфері та систематизувати способи їх навчання.

Виклад основного матеріалу. В принципі утворення нових французьких термінів здійснюються за допомогою тих самих способів і засобів, що й утворення нових слів загальнонаціональної мови. Основними способами словотворення в сучасній загальнонаціональній французькій мові виділяються: – 1. семантичне словотворення або семантичний розвиток значення слова з використанням вже існуючих ресурсів мови: метафоричне та метонімічне перенесення значення слів; – 2. морфологічне словотворення: афіксальна деривація,

парасинтез, непряма деривація або конверсія, словоскладання, телескопічний спосіб, аббревіація, скорочення, використовуючи власні ресурси; – 3. запозичення з інших мов з використанням ресурсів інших мов; – 4. синтаксичне словотворення, тобто лексикалізація цілих синтагм. Процес термінотворення відбувається усвідомлено на відміну від словотворення у загальнонаціональній мові. Мовознавцями, які вивчали процеси термінотворення [4; 5; 9] і, взагалі, французьку мову науково-технічної літератури [3; 6], було встановлено, що основними способами термінотворення є морфологічний та синтаксичний.

Термін «технічний переклад» має три значення. По-перше технічний переклад передбачає практичну діяльність, пов'язану з письмовим і усним перекладом на іншу мову матеріалів технічного характеру. По-друге, під технічним перекладом, як теоретичною дисципліною лінгвістики, розуміємо вивчення закономірностей і особливостей перекладу технічних текстів. Нарешті, в плані навчальної дисципліни – це вивчення рідною і іноземною мовами технічних питань для цілей технічного перекладу. Інакше кажучи, технічний переклад – це передача інформації, яка виражена засобами іншої мови.

Але кваліфікований технічний переклад неможливий без знання технічних термінів двома мовами. Технічна термінологія – це слова і словосполучення, що означають конкретні або абстрактні поняття цієї або іншої галузі техніки (інструменти, прилади, машини, робочі операції, одиниці виміру і ін.). Основною якістю терміну є його однозначність. Але ця однозначність відносна.

Деякі технічні терміни мають різне значення в різних областях вживання. Наприклад, термін «Tube» в машинобудуванні означає «труба», в радіотехніці – «лампа», в хімії – «пробірка», в текстильній промисловості – «шпуля», в військовій галузі – «торпедний апарат», «гармата» в медицині – «стравохід», «Tube d'aspirine» «Tube d'entifrice» «упаковка аспірину» «упаковка зубної пасти» [10].

Термін «griffe» означає в техніці «скоба», «зубець», в ботаніці «пагінець», в архітектурі «гриф», в анатомії «кігті», текстурі «гриф», в анатомії «кігті». Термін «valve» в двигунах означає «клапан», в радіотехніці – «електронна лампа», в медицині «щипці», в техніці – «вентель». Для практики перекладу це відносно простий випадок. Важче буває там, де один той самий термін має різні значення в рамках однієї галузі науки і техніки. Наприклад, термін «goupille» може мати наступні значення: «шпилька», «шпонка», «штифт», «вісь»; термін «douille» може перекладатися як: «муфта», «трубка», «гніздо», «оправа», «гильза» і ін. [10].

Вирішальною умовою у виборі вірного значення многозначного терміну при перекладі є контекст. Однак технічну літературу часто-густо приходиться перекладати поза всяким контекстом, що є специфічною трудністю. Наприклад, при перекладі таких видів технічної документації, як специфікація на різні вироби, списки запасних частин, таблиці та ін., спеціальна термінологія подається в формі простого перерахування або списку. Наприклад, *une gorge* – 1) горло, гортань; 2) груди (жіночі); 3) горловина, ущелина;

канавка, паз (техн.); 5) комір (сорочки); 6) горжа (військ.); *un pied* – 1) нога, ступня, стопа; 2) лапа (тварини); 3) ніжка (меблі); 4) стебло (рослини); 5) основа, підніжка; 6) опора (техн.); 7) фут (міра довжини) тощо.

Значні труднощі в процесі перекладу науково-технічної літератури передбачають випадки неспівпадіння співзвучних українських і французьких термінів:

деталь (машини) – не «de`tail», а «piece»
електронна лампа – не «lampe», а «tube»

коливальний контур – не «contour», а «circuit oscillant»

характер місцевості – не «caractere du terrain», а «nature du terrain» [10]. Технічний переклад з української мови на французьку займає особливе місце в роботі технічного перекладача. Матеріали, з якими працює технічний перекладач, можуть бути:

- 1) лекції з питань експлуатації, обслуговування, ремонту і використання техніки;
- 2) довідники керівництва по різних візрях техніки, а також навчальні і наочні посібники;
- 3) програми, навчальні плани, акти, відомості;
- 4) договори, запити на поставку техніки;
- 5) супроводжуючі документи (накладні, специфікації).

Щодо технічного перекладу з французької мови на українську, то об'єктом перекладу тут є технічні видання. Переклад матеріалу робиться вибірково. Повністю перекладаються статті оглядового характеру, публікації монографій за результатами досліджень, випробувань, розробок. В практичній діяльності виникає необхідність ознайомлення з місткими по об'єму іноземними матеріалами, переклад яких займає багато часу. В цьому випадку вдаються до короткого викладання змісту матеріалу – реферування. В іншому випадку подається стисла характеристика матеріалу з посиланням на джерела – анотація. Основним засобом передачі наукових, технічних і інших знань є первинні документи, тобто публікації, що фіксують зміст і результати наукової, технічної та ін. роботи.

Первинні документи це:

1. Книги (у вигляді монографій, збірників, посібників);
2. Періодичні видання (газети, журнали);
3. Спеціальні видання (опис винаходів до авторських свідоцтв і патентів, технічна документація і т.д.);
4. Інші види публікацій (дисертації і авторських дисертації).

Патентна інформація складає одну із різновидностей технічної інформації, причому безсистемної. Ця безсистемність з точки зору технічного перекладу полягає в тому, що патенти і інформація, яка в них міститься, включають, як правило, лише окремі елементи техніки, а тому не є носіями основної технічної термінології. А при перекладі нас цікавить саме ця, термінологічний аспект.

Беручи до уваги, наприклад, такий величезний розділ технічних знань, як авіація, що складає цілісну картину про цю галузь знань (матеріальна частина літаків, вертольотів, двигунів, радіотехнічні системи управління і навігації, електрообладнання і т.п.), та по об'єму найбільш

вживаної термінології. Він жодним чином не порівнюється з об'ємом термінології, що збагачується за допомогою вдосконалення окремих елементів цього комплексу.

Тексти, які стосуються технічної тематики, дуже часто наповнюються статистичними даними, точними датами, числами, часто вираженими у відсотках. Хоч це і не має важливого значення для лексичного аспекту письмового перекладу науково-технічних текстів, це має неабияке значення для усного перекладу, усної інтерпретації науково-технічних текстів, коли цифрами та датами необхідно оперувати швидко і точно. Крім того, можемо виділити тут поняття *énergie hydraulique* – *гідрравлічна енергія*, яке безпосередньо стосується технічної тематики, і має прямий відповідник в українській мові [3, с. 96].

Як бачимо, у текстах науково-технічного характеру дуже часто з'являються спеціальні поняття із певної галузі знань. У цих текстах, дуже часто, це – галузь хімії (*le soufre* – *сірка*, *le dioxyde d'azote* – *двоокис азоту*), фізики, техніки (новітніх технічних розробок), тощо [5].

Специфіка стилю яскраво виявляється на морфологічному рівні, зокрема у таких особливостях:

- заміна особового займенника *я* авторським ми («*Ми прийшли до висновку...*», «*Ми пропонуємо таке вирішення проблеми...*»);

- абстраговане, «позачасове» вживання дієслівної категорії часу («*Правопис охоплює орфографію і пунктуацію*»; «*Рекуператори використовуються в металургійній і хімічній промисловості*»; «*З газосилікату виготовляють тепло- і звукоізоляційні вироби*»);

- використання типових сполучників і зворотів (*залежно від того, що; після того, як*) [7, с. 58].

Характерними для синтаксису наукового стилю є складні речення різних типів, відокремлені звороти, конструкції з однорідними членами речення, а також прямий порядок слів.

Мова науково-технічних текстів оперує типовими для них сполучниками та зворотами (*au totale* – *загалом, в цілому*; *selon* – *в залежності від* тощо), які перекладачу важливо запам'ятати для подальшого легкого відтворення.

Нині наука й техніка постійно розвиваються і вдосконалюються, а тому і науково-технічна термінологія продовжує розвиватися, поновлюватися, вдосконалюватися. Вона є відкритою системою, здатною розвиватися за сучасними дери-ваційними законами. У системі науково-технічної термінології відбуваються різноманітні лексико-семантичні процеси. Системні термінологічні лексико-семантичні групи підтверджують усебічне відображення широкого кола наукових та технічних понять. Між цими групами існує об'єктивний зв'язок, завдяки якому терміни зазнають постійних змін унаслідок появи в науці нових понять, змін у сутності певних понять тощо.

Специфіка науково-технічної сфери висуває до терміна особливі вимоги. З одного боку він парадигматично забезпечує поняттєву систему фундаментальних наук (а тому повинен мати своє місце у цій системі), а з другого – науково-технічний термін забезпечує оптимальне професійне спілкування у виробничій сфері. Когнітивні

механізми термінодеривації співвідносяться зі структурно-когнітивною (зв'язок з іншими поняттями певної галузі наукового знання) і лінгвопрагматичною (забезпечення фахового спілкування) характеристикою терміна [1, с. 78].

Словотворчі засоби української та французької науково-технічної термінології вироблялися і формувалися за нормативними критеріями протягом її історичного розвитку. З одного боку, пріоритетними є власне пізнавальні потреби, тому терміни виконують когнітивну функцію (виступають експлікаторами наукових понять); з другого боку, у прикладній галузі науково-технічної сфери до уваги береться переважно прагматичний аспект спеціальної лексики. Термінодеривація в науково-технічній сфері ґрунтується на пріоритетності поняттєвого і практичного аспектів, що забезпечує когнітивно-комунікативну єдність усіх лінгвістичних компонентів, які творять терміносистему [2, с. 89].

Для перекладу французької наукової і технічної літератури важливу роль відіграють словники. Проте відомо, що основний недолік словників полягає в тому, що вони застарівають ледве вийшовши до друку, а нові поняття, неологізми у технічній сфері виникають за дуже короткий проміжок часу.

Технічна галузь характеризується наявністю великої кількості складених термінів, утвореними кількома радикалами для позначення якогось одного поняття. При передачі таких термінів засобами української мови ми часто вдаємося до різноманітних перекладацьких прийомів, адже не завжди у мові перекладу присутній еквівалент чи навіть відповідник для позначення необхідного термінологічного поняття [5].

Складна еволюція французької мови сприяла широкому розвитку синонімії, в тому числі і лексичної. Одне і те ж поняття можна виразити різними словами. У французькій науковій літературі здебільшого використовуються синоніми латинського походження, які українською мовою ми зазвичай передаємо зі збереженням латинського кореня.

Розвиток навичок перекладу досягається виконанням вправ на переклад з французької мови на українську. Передбачено наступний порядок роботи з текстами і вправами.

Основний текст. Перекладу текстів передую виконання перед текстових вправ. Необхідно чергувати переклад основних текстів на слух з перекладом (більш важчих) з паперового носія. Для перекладу на слух можна використати магнітофонний запис текстів.

Вправи на активізацію технічної термінології, які мають на меті відпрацювати важкі для розуміння лексичні і граматичні явища французької мови. Вони поділяються на:

- Вправи на розуміння, що містять труднощі лексичного характеру, викликані особливостями технічної термінології.

- Вправи на автоматизацію вживання технічної термінології, що мають за мету створення зв'язку між французькими і українськими еквівалентами.

- Вправи на переклад з повторенням, що мають цілком правильно побудувати французьке речення.

Переклад з паперового носія тренує пам'ять, здатність будувати переклад відповідно до норм мови, на якій здійснюється технічний переклад.

Абзацно-фразовий переклад розвиває навички сприймання на слух.

Двосторонній переклад виробляє навички перекладу мови при діалозі між двома різномовними партнерами.

Розшифровка скорочень виробляє навички використання словникових скорочень і вміння розшифровувати абривіатури в технічних текстах.

Проблема автоматичного перекладу з'явилася майже одночасно з появою перших ЕОМ і до нині залишається актуальною.

Висновки. При перекладі необхідно пам'ятати, що хоча мова французьких науково-технічних

текстів все ж таки є частиною загальнонаціональної мови, тобто використовує спільну лексику і граматику, вона має свій окремий стиль, який відповідає меті і завданню науково-технічної літератури. Тому для перекладача важливим завданням постає збереження цього стилю лексичними засобами своєї мови. Тренувальні вправи надають студентам можливість розвивати мовну компетенцію і стратегії, які їм необхідні для ефективної участі в процесі навчання і в тих ситуаціях професійного спілкування, в яких вони можуть опинитися.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі особливостей термінів навколишнього природного середовища, зокрема альтернативних видів енергії.

Список літератури:

1. Халифман Э.А. Словообразование в современном французском языке: [учеб. пособ. для ин-тов и фак-тов иностр. яз.] / [Э.А. Халифман, Т.С. Макеева, О.В. Раевская]. – М.: Высшая школа, 1983. – 128 с.
2. Лопатникова Н.Н. Лексикология современного французского языка: [учебник] / Н.Н. Лопатникова. – [5-е изд., испр. и доп.] – М.: Высшая школа, 2006. – 335 с.
3. Винье Ж. Язык французской технической литературы. / Жерар Винье, Аликс. Мартен; [пер. с фр.: Сабаршова И.Т.]. – М.: Высшая школа, 1981. – 120 с. (Библиотека преподавателя).
4. Gouages Daniel. Terminologie. Constitution des données, AFNOR, Paris, 1990. – 219 p. [електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.gouadec.net/publications/Terminologie_ConstitutionDonnees.pdf
5. Křečková V. Les tendances de la néologie terminologique en français contemporain // Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity. Brno: Masarykova univerzita, 1997. – P. 61-70. – ISBN 80-210-1686-8. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.phil.muni.cz/plonedata/wurj/erb/volumes-21-30/kreckova97.pdf>
6. Кузнецов В.Г. Функциональные стили современного французского языка (публицистический и научный) / В.Г. Кузнецов. – М.: Высшая школа, 1991. – 160 с.
7. Собаршов И.Т. Номинативная организация научно-технической лексики: [пособие по переводу с французского языка: для технических вузов] / Иван Тарасович Собаршов. – М.: Высшая школа, 1979. – 117 с.
8. Коржавин А.В. Пособие по техническому переводу с французского языка на русский: [учеб. пособие для техн. вузов] / Аркадий Васильевич Коржавин. – [3-е изд. перераб. и допол.]. – М.: Высшая школа, 1988. – 191 с.
9. Кузнецова Ю.І. Особливості дериваційних процесів у терміносистемі будівництва французької мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.05 «Романські мови» / Юлія Ігорівна Кузнецова; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2001. – 20 с.
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.franceterme.culture.fr>
11. Vocabulaire des techniques de l'information et de la communication (TIC). Enrichissement de la langue française. Termes, expressions et définitions publiés au Journal officiel. – Paris, 2009. – 330 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://franceterme.culture.fr/FranceTerme/librairie.html> або http://www.culture.gouv.fr/culture/dglf/publications/vocabulaires/Vocabulaire_TIC_09.pdf

Питын В.М.

Дрогобычский государственный педагогический университет
имени Ивана Франко

ОСОБЕННОСТИ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ПЕРЕВОДА ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА И СПОСОБЫ ЕГО УЧЕНИЯ

Аннотация

В статье исследовано научно-технический перевод, объектом которого является технический текст. Целью технического текста является формирование профессиональных навыков будущих специалистов. Спецификой технического перевода есть многозначность технической терминологии в различных областях знаний. Характерными для синтаксиса научного стиля являются сложные предложения разных типов. Тренировочные упражнения дают студентам возможность развивать языковую компетенцию.

Ключевые слова: научно-технический перевод, технический текст, научный стиль, языковая компетенция.

Pityn V.M.

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

PECULIARITIES OF FRENCH SCIENTIFIC AND TECHNICAL TRANSLATION AND WAYS OF ITS TEACHING

Summary

The article deals with scientific and technical translation. The object of which is a technical text. The aim of technical text is development of professional skills in future specialists. The specific feature of technical translation concerns the problem that technical terminology has a lot of meanings in different spheres of science. Peculiar to syntaxes of scientific style are compound sentences of various types. Training exercises give students an opportunity to develop linguistic competence.

Keywords: scientific and technical translation, technical text, scientific style, linguistic competence.